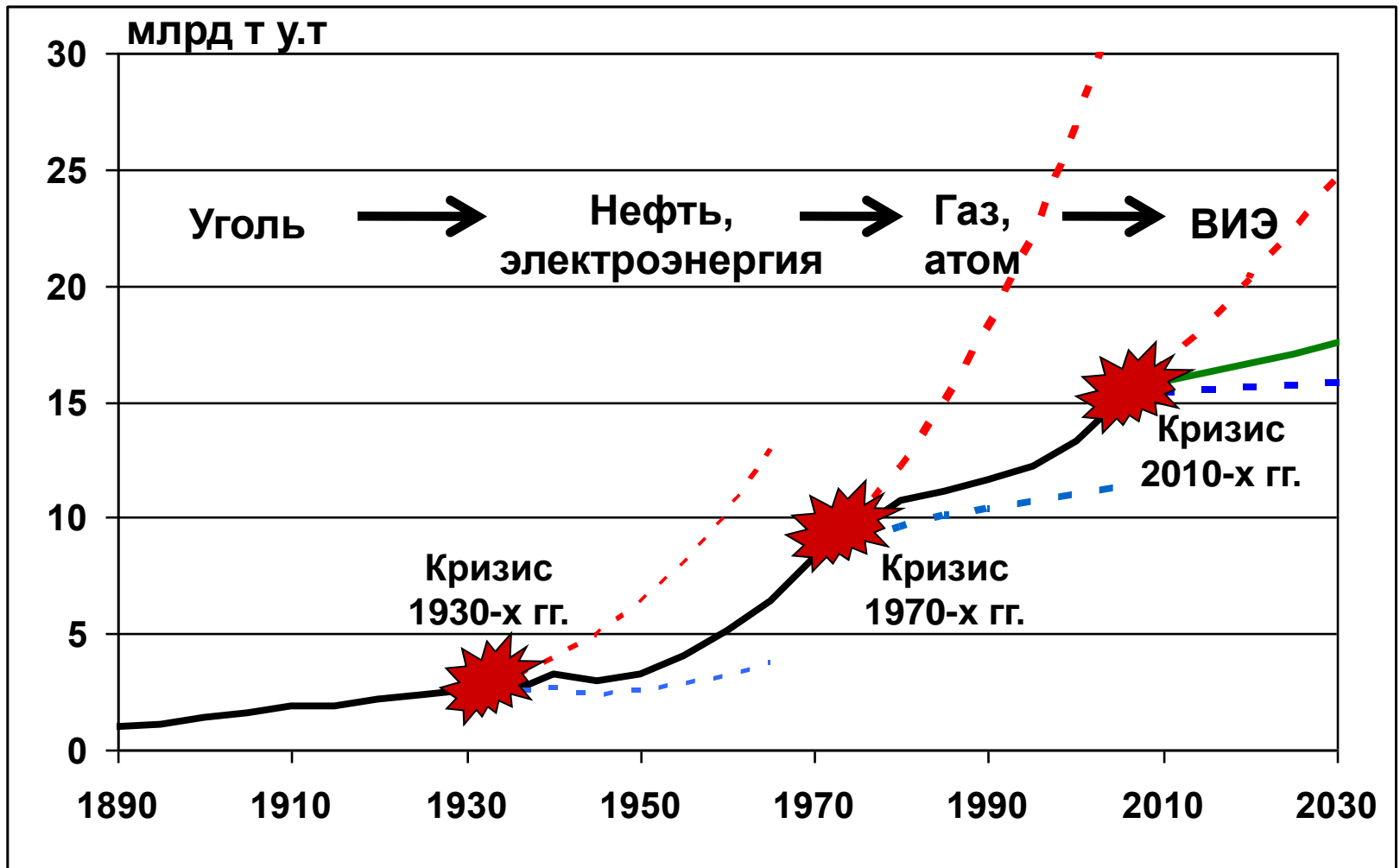

**ИНСТИТУТ ТЕХНИЧЕСКОЙ ТЕПЛОФИЗИКИ
НАН УКРАИНИ**

**Підвищення енергоефективності
використання енергоресурсів в
теплоенергетиці України**

Долинский А.А., Басок Б.И.

Світове кінцеве використання енергії – кризові явища. Після кожної кризи енергетика переходить на нову траєкторію росту зі зменшенням темпів росту та зміною структури енергоресурсів. Джерело - <http://esco-ecosys.narod.ru/journal/journal109.htm>

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ — ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТОВИЙ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ РЕСУРС

1. ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ. 2. НАФТА. 3. ВУГІЛЛЯ. 4. ПРИРОДНИЙ ГАЗ.

5. БІОМАСА І ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ. 6. ЯДЕРНА ЕНЕРГІЯ.

Проблеми теплоенергетики України

Значна частка природного газу, висока його ціна, монополізм одного поставника

Мала частка відновлюваних та місцевих видів палива і альтернативних енергоресурсів

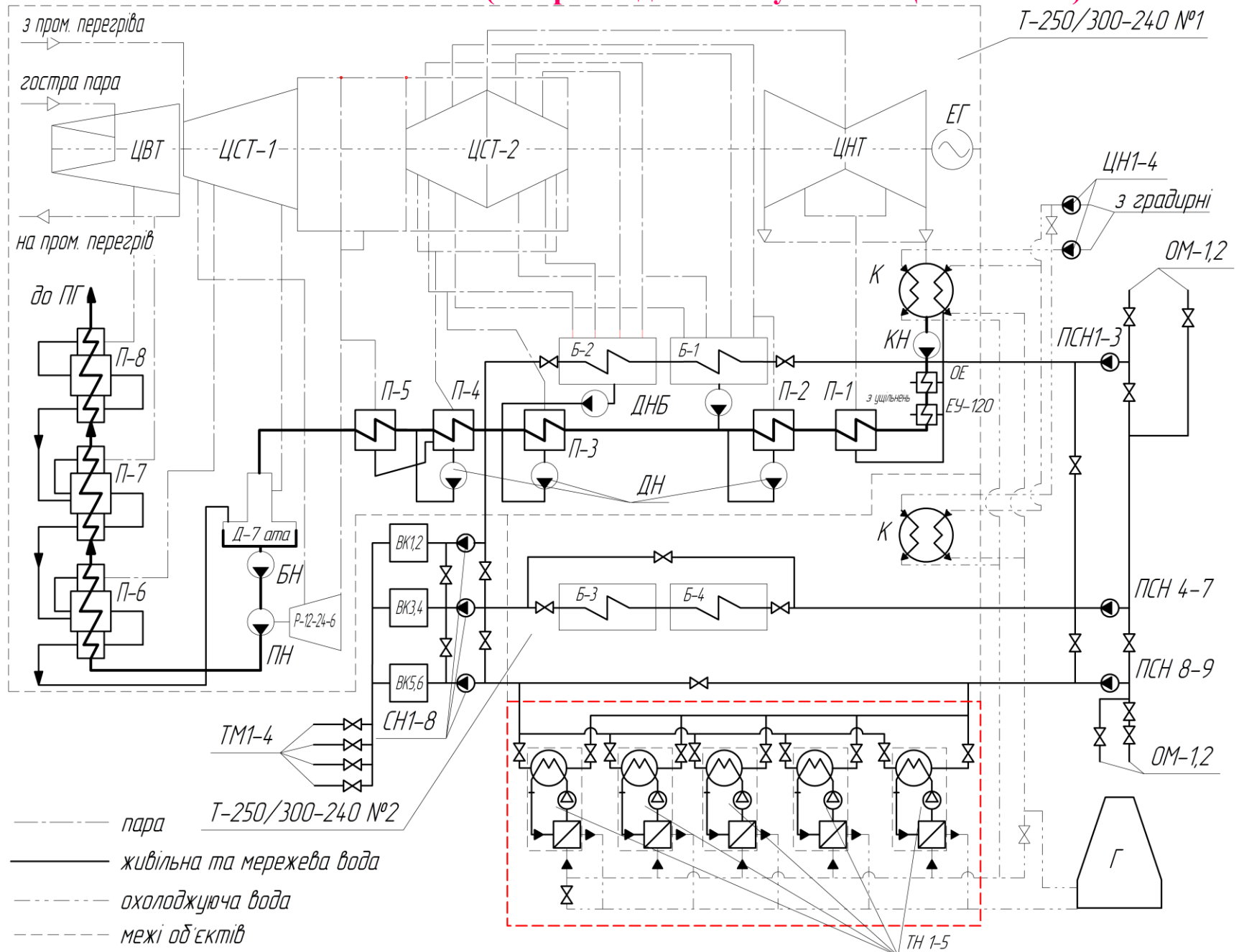
Низька енергоефективність

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ

структурна,
технологічна,
ринкова,
управлінська,
регуляторна

1. Теплонасосные технологии для коммунальной и промышленной теплоэнергетики

Можливість використання скидної теплоти водообігових конденсаційних циклів на основі теплонасосних технологій (на прикладі газомазутної ТЕЦ-6 м. Києва)

Схема підключення теплових насосів в діючу схему ТЕЦ-6

Позначення: ЦВТ – циліндр високого тиску; ЦСТ-1 – перший циліндр середнього тиску; ЦСТ-2 – другий циліндр середнього тиску; ЦНТ – циліндр низького тиску; ЕГ – електричний генератор; К – конденсатор; ОЕ, ЕУ-120 – ежектори; П1-8 – підігрівачі; ДН – дренажний насос підігрівачів; Д – деаератор; Б1, 2 – бойлера блоку №1, 2; ДНБ- дренажний насос бойлерів; КН – конденсатні насоси; БН – бустерний насос; ПН – живильний насос; ОМ1-4 – зворотна тепла магістраль №1-4; ТМ1-4 – пряма тепла магістраль №1-4; ПСН1-9 – підкачуючі мережеві насоси №1-9; СН1-8 – мережеві насоси другого підйому №1-8; ВК1-6 – водогрійні котли КВГМ-180 №1-6; **ТН1-5 – теплові насоси Unitop 50FY Friotherm AG № 1-5**; ЦН1-4 – циркуляційні насоси №1-4; Г1, 2 – градирня №1, 2.

Технічні характеристики ТЕЦ-6:

Встановлена потужність: електрична – 500 МВт, тепла – 2000 МВт (1740 Гкал/год).

Устаткування ТЕЦ-6: 2 теплофікаційних блока 250 МВт і 6 водогрійних котлів КВГМ-180.

Основні технічні характеристики турбоустановки Т-250/300-240-2 при номінальному режимі:

- потужність – 250 МВт; теплове навантаження – 330 Гкал/год;
- температура води на виході з конденсатора – 15-23оС;
- кількість скидної теплоти, що може бути використана для роботи теплових насосів – 60-75 МВт.

Техніко-економічні показники підключення п'яти теплових насосів Unitop 50FY в схему блока ТЕЦ-6

№	Найменування показників	Одиниці вимірювання	Показники		
1.	Середня сумарна потужність теплових насосів	МВт	117		
2.	Електричне навантаження теплових насосів	МВт	32,5		
3.	Економія природного газу	тис. м ³ /год	8,9		
4.	Час роботи устаткування	год/рік	5600		
5.	Вартість устаткування і монтажних робіт	млн. грн.	450		
6.	Загальні річні експлуатаційні витрати	млн. грн.	27,54		
7.	Варіанти ціни на газ	грн./тис. м ³	1500	2000	2500
8.	Річна економія витрат на газ	млн. грн.	75	100	125
9.	Чиста економія	млн. грн.	47,46	72,46	97,46
10.	Термін окупності	рік	9,5	6,2	4,6

Использование низкопотенциальной теплоты сточных вод в системе теплоснабжения жилых микрорайонов «Осокорки» и «Позняки» г. Киева

Для компенсации теплодефицита вводится в эксплуатацию первая очередь станции теплоснабжения (СТ) «Позняки» мощностью 200 Гкал/ч. Планируется продолжение ее строительства и доведение тепловой мощности в 2015 году до 380 Гкал / час, а после 2015 г. - до 740 Гкал/ч.

Энергоэффективнее не строить вторую очередь СТ «Позняки», а применить альтернативные источники теплоснабжения, которыми могут быть тепловые насосы большой мощности, использующие в качестве низкопотенциального источника теплоты очищенные сточные воды **Бортнической станции аэрации.**

Среднесуточный объем сточных вод Бортнической станции аэрации – 1,1 млн. м³. Температура сбросных очищенных сточных вод в отопительный сезон изменяется от 8 до 14 °С, а в летний - от 14 до 25 °С.

Охлаждение сточных вод на 4 °С дает возможность получения 120-140 Гкал/ч теплоты, которая может быть использована для теплоснабжения

Области и назначение целесообразного применения ТН

Эффективное применение тепловых насосов

Энергетически		Экономически	
По первичному источнику н/п энергии	По назначению	По цене на топливо или на первичный энергоресурс	Область применения
При высокой эксергии низкопотенциальной теплоты:	Для горячего водоснабжения с аккумулярованием объемов пикового потребления ГВС	Там, где высокая цена на топливо (например, газ) или где оно отсутствует	<ul style="list-style-type: none"> ▪ промышленность ▪ бюджетная сфера
<ul style="list-style-type: none"> • сбросной тепловой ресурс про-сти; • водообращенные конденсационные циклы; • очищенные воды канализационных стоков; • шахтные воды	Для низкотемпературного отопления (воздушного, типа теплый пол, настенного)	Там, где низкая цена на электроэнергию	<ul style="list-style-type: none"> ▪ индивидуально-бытовой потребитель (особенно в сельской местности); ▪ высотные дома с электрическими плитами; ▪ потребитель 1-го класса напряжения ▪ когенерационно-теплонасосные установки

2. Індивідуальні теплові пункти

Комфортное теплоснабжение с ИТП

Для того чтобы «управлять» погодой (т.е. **обеспечить эффективное теплоснабжение и поддержание комфортного температурного режима**) в помещениях административного корпуса № 1 Института технической теплофизики НАН Украины (по ул. Булаховского 2) были реализованы 2 проекта индивидуальных тепловых пунктов (ИТП) мощностью 300 и 250 кВт.

Индивидуальный тепловой пункт - это автоматизированный комплекс теплообменного оборудования, запорно-регулирующей арматур и контрольно-измерительных приборов, который используется для приготовления теплоносителя и поддержания его технологических тепловых параметров в системах теплоснабжения жилых, административных та производственных помещениях зданий.

Факторы, которые необходимо учесть:

- Внешние: окружающая среда (Українського гідрометеорологічного центру):
  - температурные режимы (данные о температуре)
  - ветровые режимы (скорость и направление ветра)
  - влажность воздуха
  - снежный покров
  - осадки
- Внутренние: температура в здании:
  - теплоснабжение (температура теплоносителя, его расход, расход теплоты...)
  - теплопотери

Фото ІТІ з котлами

Фото ІТШ з ГС

Особливості розробки ІТТФ НАН України від типових ІТШ:

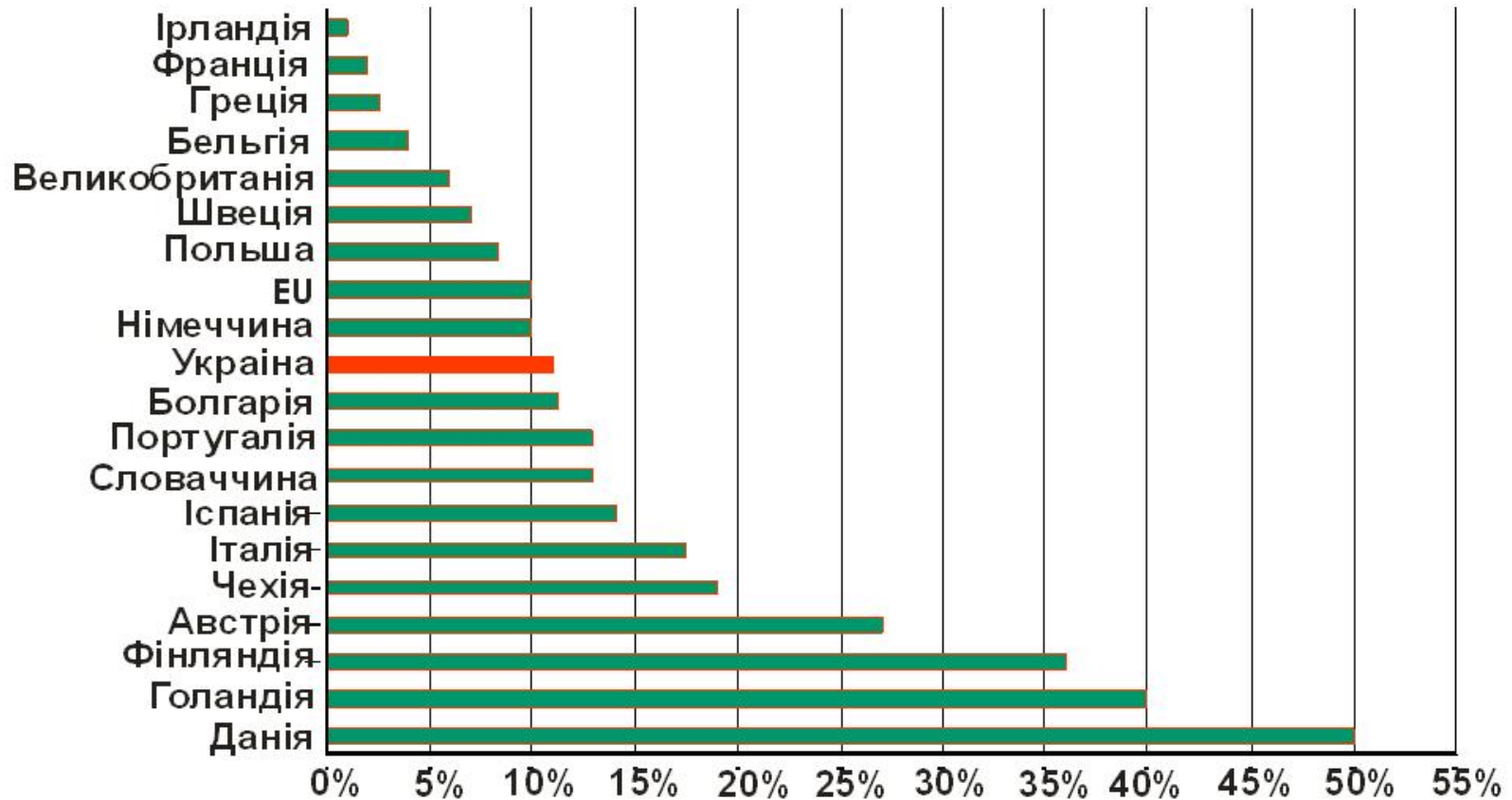
- наявність гідравлічної стрілки, яка забезпечує гідравлічну ув'язку котлового та опалювального контурів і дозволяє збільшити ефективність роботи та надійність конструкції;
- можливість плавного регулювання теплового навантаження за рахунок електронного управління частотою обертання високоефективного насоса з мокрим ротором.

Рис. 2

3. Когенерація

ДОЛЯ КОГЕНЕРАЦІЇ В ЗАГАЛЬНОМУ ОБСЯЗІ ВСТАНОВЛЕНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ ПОТУЖНОСТЕЙ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Україна: 6114 МВт_{Тел}, з них 5954 МВт_{Тел} (97%) – ТЕЦ, 160 МВт_{Тел} (3%) – інші когенераційні технології

Сравнение когенерационных станций различных производителей

ОАО «Первомайск-
дизельмаш»

Тип двигателя	ДвГА-630	DEUTZ TBG 620V12K	Jenbacher JMS320	Perkins 4016E61TRS	Caterpillar G3516
Электрическая мощность, кВт	630	1022	1065	1000	1030
Тепловая мощность, кВт	840	1156	1197	1250	1319
Температура уходящих газов, °С	520	515	500	495	489
Расход топлива при 100% нагрузке, нм ³ /ч	214	267	274	265	292
Удельный расход газа, нм ³ /кВт-ч	0,340	0,261	0,257	0,265	0,283
Тепловой КПД, %	42,2	45,8	46,3	47,9	45,8
Электрический КПД, %	31,6	40,5	41,2	40,0	37,6
КИТ, %	73,8	86,3	87,5	87,9	85,9
Эксергетический КПД, %	41,4	51,1	51,9	51,6	48,7

КОГЕНЕРАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА НИЗЬКОКАЛОРИЙНИХ ГАЗАХ

Біогаз (з полігонів ТПВ, з відходів с/г)
Гази металургійних виробництв
(доменний, коксовий, мартенівський)

Шахтний метан
Метан геотермальних вод
Спутний газ нафтовидобування

В Україні спалювання газу на 200 факелах

Проект технологічного парку „Інститут технічної теплофізики”

"Ліквідація загазованості та запобігання загостренню екологічної ситуації в м.Бориславі шляхом запровадження дослідно-промислових установок утилізації газів, що викидаються в атмосферу, з використанням природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій"

Виконавець проекту:

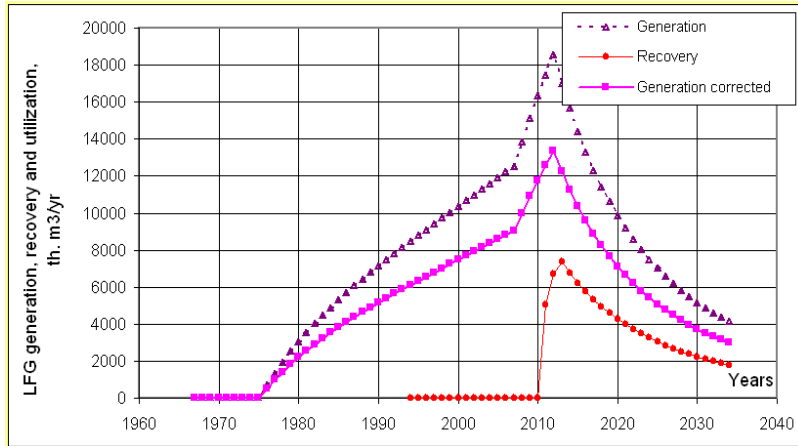
Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробнича компанія "Східно Європейський Енергетичний Союз".

Метою інноваційного проекту є утилізація нетрадиційного енергоносія – відбензиненого супутнього газу нафтовидобування – для виробництва електричної та теплової енергії. Загальна вартість проекту – 156,1 млн. грн.

Реалізація проекту дозволить досягнути :

- Обсягу виробництва електричної енергії складає 480 млн. кВт·год.
- Обсягу виробництва теплової енергії складає 291 тис. Гкал.
- Обсягу продажу одиниць скорочення викидів парникових газів складає 310 тис. т еквіваленту CO₂.
- Обсягу економії природного магістрального газу 180 млн. м³.

Збір і утилізація біогазу на полігонах ТПВ (Маріуполь)

Кількість вертикальних газозбірних свердловин: 44

Загальна довжина трубопроводів: 4 км

Вихід біогазу: 400-600 м3/год

Вміст метану в біогазі: 45-50%

Очікуване зниження емісії ПГ: 30000 т CO2-екв./рік

Утилізація біогазу: КГУ 625 кВт_е, закритий факел

Окупність проекту: 3.8 роки (зелений тариф + продаж ОСВ)

Приклади потужних проектів когенераційних технологій на низькокалорійних газах

Шахта ім. Засядько:

22 газо-поршневі когенераційні установки по 3 МВт кожна, працюють на шахтному метані

м. Алчевськ, проект:

Когенераційна установка, що працює на суміші коксового та доменного газів

2 газові турбіни по 150 МВт електричних кожна (Японія)

1 котел-утилізатор потужністю 300 МВт теплових (США)

4. ВТОРИННІ СКИДНІ ТЕПЛОВІ РЕСУРСИ ПРОМИСЛОВОСТІ

Використання вторинних теплових енергоресурсів в комунальній теплоенергетиці

Міста: Кривий Ріг, Маріуполь, Дніпропетровськ, Донецьк, Макіївка, Алчевськ, Єнакієво, Дніпродзержинськ, Запоріжжя, Краматорськ

Приклад: Маріуполь; 0,5 млн. жителів; 120 опалювальних котелень потужністю 1,2 ГВт; паливо: 0,36 млн. т у.п. в рік.

ТВЕР: від плавильних і нагрівальних агрегатів, теплота коксу

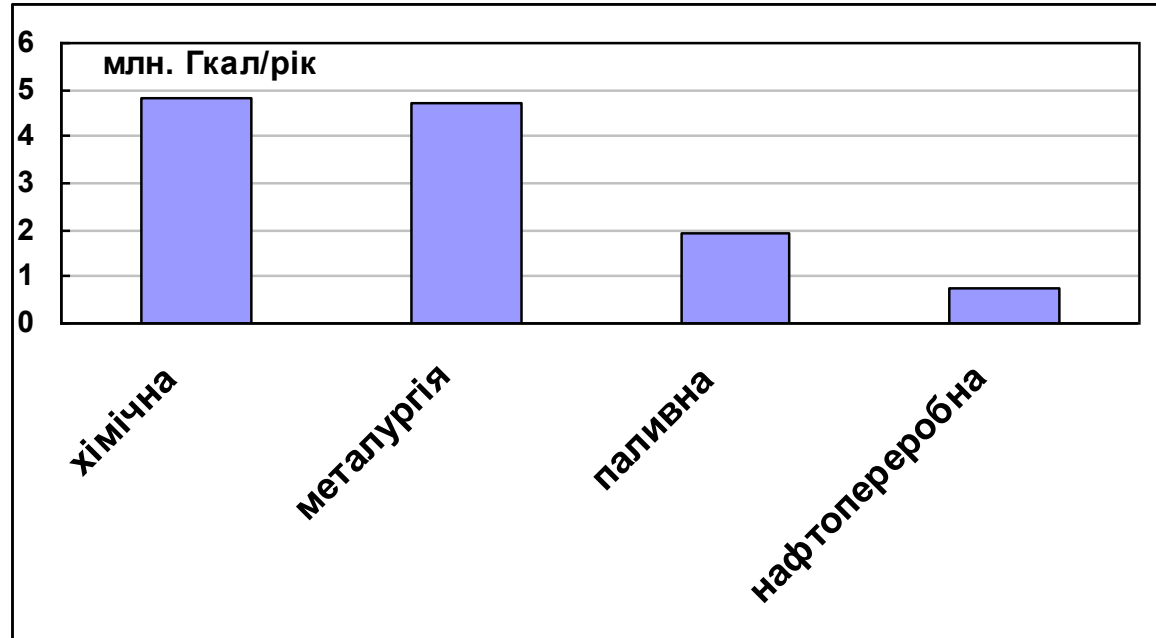
ТВЕР, млн. Гкал/рік	Наявні	Використані	Проект
комбінат ім. Ілліча	5,23	1,16	2,03
комбінат “Азовсталь”	3,19	1,43	1,73
коксхімічний завод	1,66	-	0,80
завод “Азовтяжмаш”	0,3	-	0,17
Всього:	10,38	2,59	4,73

покриття опалення міста на 75% і повне покриття ГВС протягом року

Використання вторинних теплових енергоресурсів в комунальній теплоенергетиці

В 2004 р. було використано 12,3 млн. Гкал ТВЕР (5% від всієї теплової генерації малої теплоенергетики), або 60,5% від їх виходу.

Сумарний тепловий потенціал ТВЕР - 18–20 млн. Гкал/рік.

В 2004 р. 661 теплоутилізаційна установка, з них:
енерготехнологічні установки - 26,
котли-утилізатори – 379,
котли сухого гасіння коксу – 10,
котли охолодження конверторного газу – 10,
системи випарного охолодження – 111,
контактні теплообмінники – 92,
інші установки – 31

Обсяги вторинних теплових енергоресурсів в металургії

Найменування підприємства, дані на 2004 р.	Обсяги ТВЕР, млн. Гкал/рік
“Криворіжсталь”	7,05
комбінат ім. Ілліча	5,23
“Азовсталь”	3,19
“Запоріжсталь”	3,17
к-т ім. Дзержинського	2,54
Алчевський к-т	2,66
Єнакіївський мет. завод	1,40
завод ім. Петровського	0,85
Донецький мет. завод	0,78
Макіївський к-т	0,52
Всього	27,39

Перспектива використання ВТЕР, тис. Гкал/рік

	2010 р.		2015 р.	
	Вихід ТВЕР	Можливе використання	Вихід ТВЕР	Можливе використання
Чорна металургія і коксова промисловість	15600	7490-8240	16200	7770-9330
Кольорова металургія	170	81-85	180	85-95
Паливна промисловість	470	330-360	560	390-470
Хімічна і нафто-переробна про-сть	8170	4900-5400	8500	5100-6100
Промисловість будматеріалів	840	670-740	1310	1050-1250
Машинобудування	420	200-230	460	220-265
Інші галузі	875	420-460	1200	580-700
Всього	27355	14741-16220	295090	16140-19350
Економія палива,	2500-2800 тис. т.у.п.		2700-3100 тис. т.у.п.	

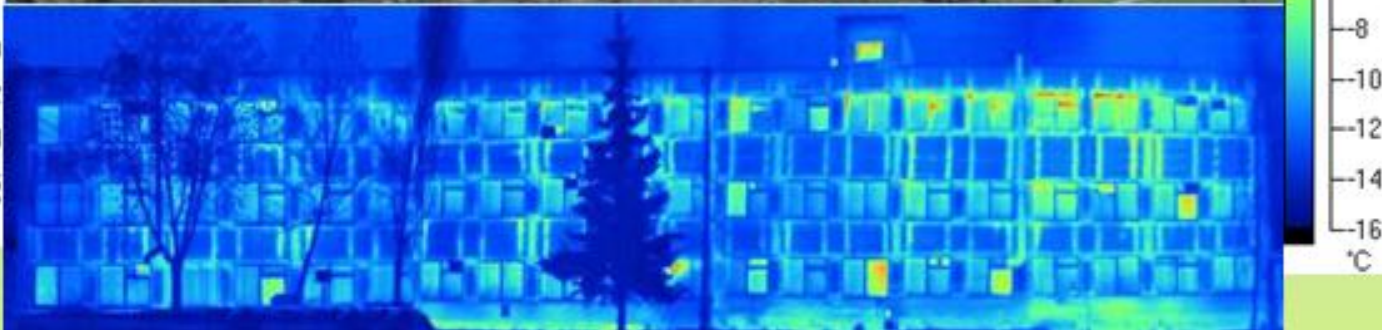
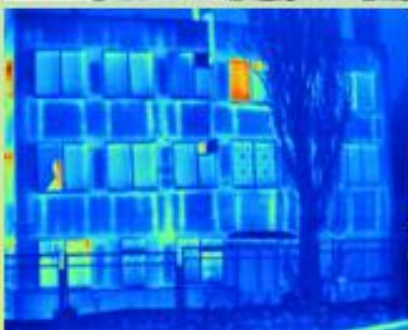
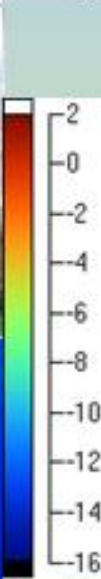
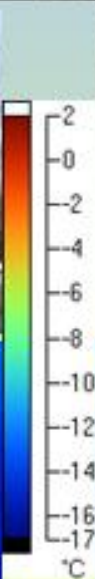
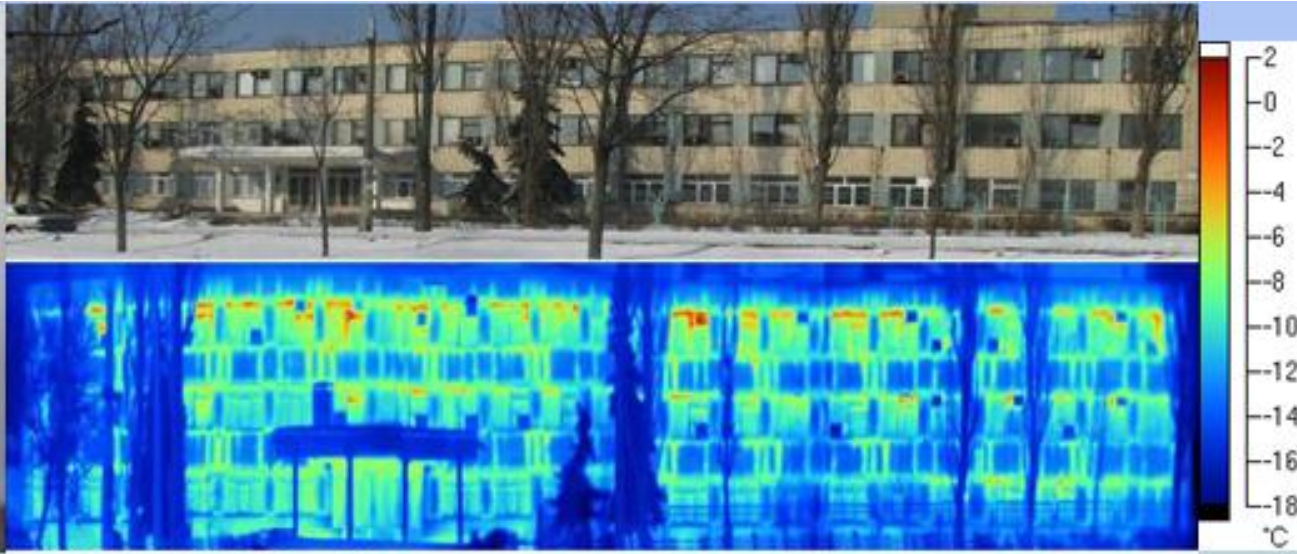
❑ Капіталовкладення – 300...500 грн. на 1 Гкал

❑ В 2010 р. при утилізації ТВЕР зменшаться викиди CO₂ на 4,45 млн. т, СО – 1,6 млн. т і NO_x –12,0 млн. т.

5. Енергоефективність будівель

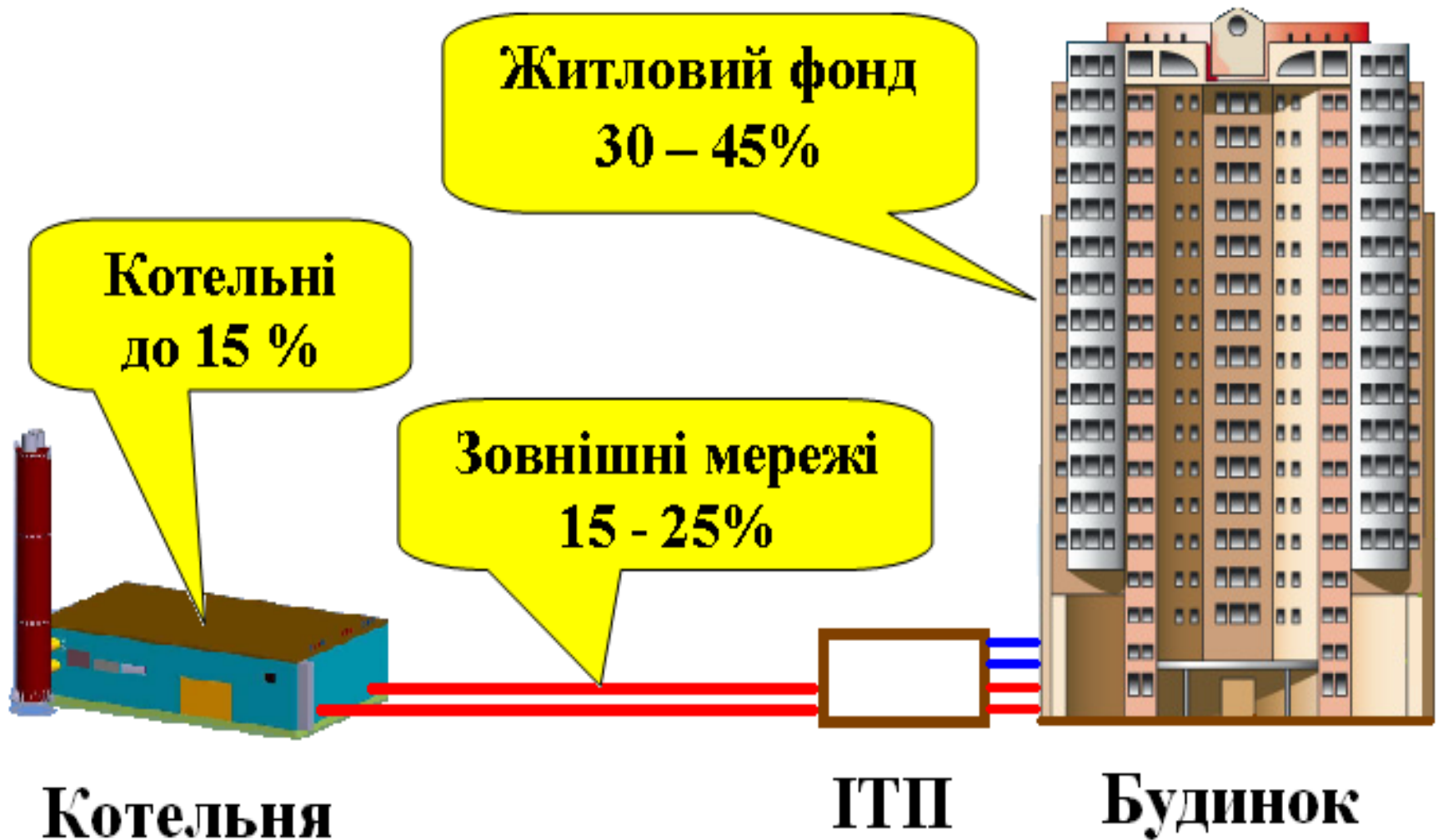
- Термомодернізація будівель
- Створення експериментального високоефективного будинку пасивного типу (загальною площею до 300 кв.м.)

**ТЕПЛОВИЗИОННОЕ ОБСЛЕДОВАНИЕ ВНЕШНИХ ФАСАДОВ
ЗДАНИЯ КОРПУСА №1 ИТТФ НАН УКРАИНЫ 21 ЯНВАРЯ 2010
(Г. КИЕВ, УЛ. БУЛАХОВСКОГО 2)**

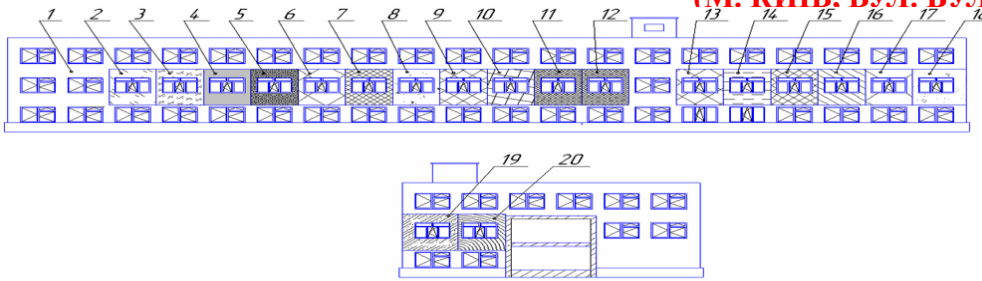
АНАЛІЗ ВТРАТ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ

Зменшення тепловтрат в будівлі на 1% призводить до економії палива на 1,4%

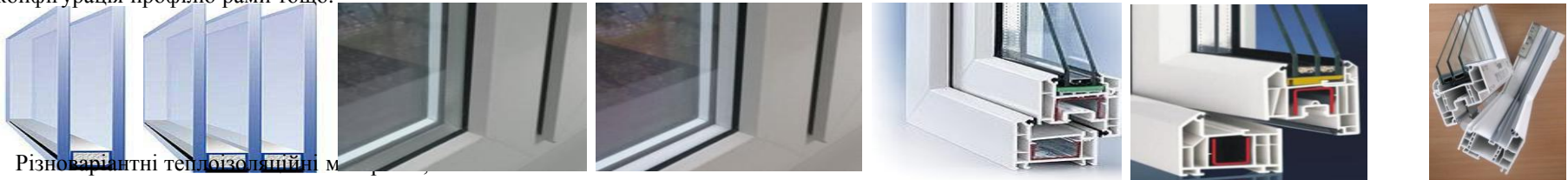

За даними МЖКГ України

РІЗНОВАРІАНТНА ТЕРМОРЕНОВАЦІЯ ЧАСТИНИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ БУДІВЛІ (М. КИЇВ, ВУЛ. БУЛАХОВСЬКОГО 2)

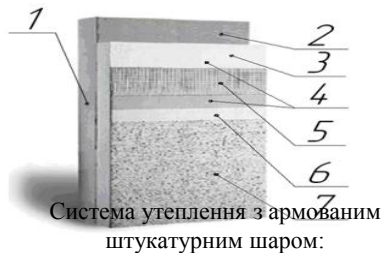
Вибір енергозберігаючих вікон проводиться за принципами: 1) кількість камер в склопакеті; 2) наявність емісійних покриттів та енергозберігаючих плівок на стеклах; 3) використання інертних газів; 4) орієнтація фасаду будинку; 5) товщина скла; 6) тип дистанційної рамки; 7) відстань між стеклами в склопакеті; 8) конфігурація профілю рами тощо.

Різноваріантні теплоізоляційні системи

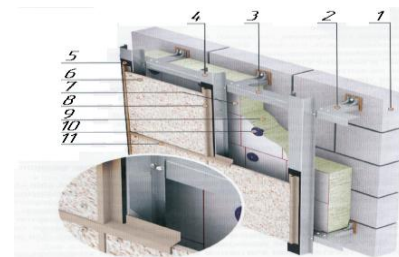
використовують для утеплення зовнішніх огорожувальних конструкцій:

- 1) пінополістирол (різної густини);
- 2) екструзійний пінополістирол;
- 3) скловата (різної густини);
- 4) базальтова вата (різної густини);
- 5) піногазоскло;
- 6) пінополіуретан;
- 7) вермікуліто-перлітова штукатурка;
- 8) теплоізоляційні сендвіч-панелі тощо.

Система утеплення з армованим штукатурним шаром:

- 1 – стіна;
- 2 – клейовий розчин для теплоізоляційного матеріалу;
- 3 – теплоізоляційний матеріал;
- 4 – клейовий розчин для армуючої сітки;
- 5 – армуюча сітка;
- 6 – фарба для ґрунтування;
- 7 – фасадна штукатурка.

повітряним прошарком:

- 1 – стіна;
- 2 – стіновий кронштейн;
- 3 – горизонтальна напрямна;
- 4 – вертикальна напрямна;
- 5 – стрічка для ущільнення;
- 6 – плита облицювальна;
- 7 – плівка вітрозахисна;
- 8 – планка вертикального шва;
- 9 – утеплювач;
- 10 – тарілчастий дюбель;
- 11 – планка горизонтального шва.

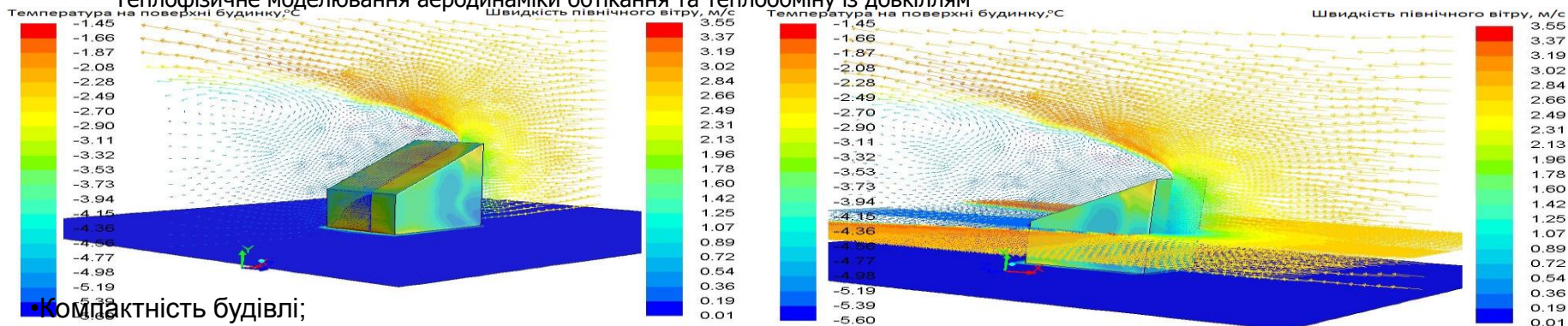
Проект енергоефективного будинку пасивного типу (ІТТФ НАН України, м. Київ, вул. Булаховського, 2)

В енергоефективному будинку потреба теплоти на опалення складає не більше **40 кВт·годин/м²** за рік (показник Німеччини, в Україні – **60...70 кВт·годин/м²**), а в будинку пасивного типу – не перевищує **15 кВт·год/м²** за рік.

Мета проекту - визначення енергетично, економічно та екологічно оптимального комплексу заходів для оптимізації енергоспоживання експериментальної будівлі до рівня будинку пасивного типу

Теплофізичне моделювання аеродинаміки обтікання та теплообміну із довкіллям

- Компактність будівлі;
- Посилена теплоізоляція;
- Орієнтація на південь та відсутність затінку;
- Виключення наявності “містків холоду”;
- Герметичність будівельної конструкції;
- Енергоефективні вікна та профілі відмінної якості;
- Контрольована вентиляція з рекуперацією тепла;
- Заглиблення в ґрунт;
- Внутрішній матеріал стін - великої теплоємності, зовнішній – малої

Теплопровідності менше 40 кВт·год/(м²·рік)

Розрахункові значення:

- температура повітря у приміщеннях - 22,0°C

- температура зовнішнього повітря – -5,6°C

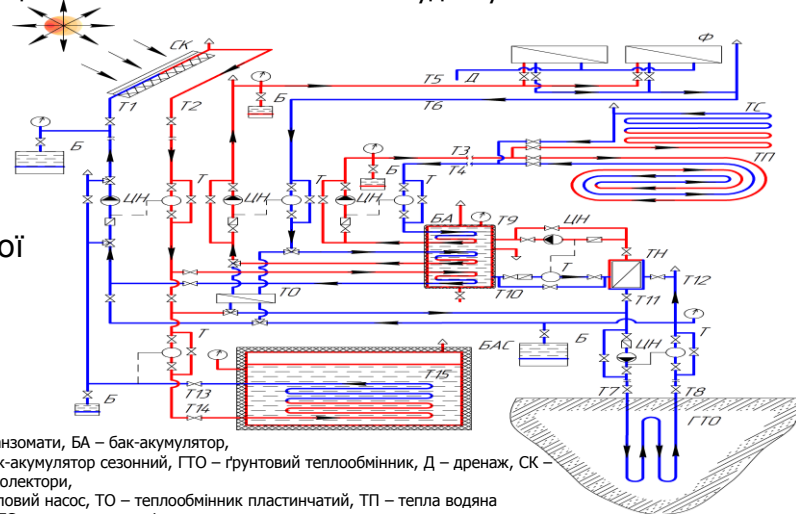
Літнє теплове навантаження на опалювальні прилади (максимальна швидкість північного вітру – 2,6 м/с щільність теплового потоку):

- тепла підлога електрична – 12% (до 30 Вт/м²);

- тепла підлога водяна – 25% (до 50 Вт/м²);

- тепла стіна водяна – 18% (до 40 Вт/м²);

Принципова схема тепlopостачання будинку

Б – експанзомати, БА – бак-аккумулятор, БАС – бак-аккумулятор сезонний, ГТО – ґрунтовий теплообмінник, Д – дренаж, СК – сонячні колектори, ТН – тепловий насос, ТО – теплообмінник пластинчатий, ТП – тепла водяна підлога, ТС – тепла водяна стіна, ЦН – циркуляційні насоси, Т – термоміри, Ф – фанкойли (повітряні)

Регіональна енергетична політика

Дякуємо за увагу!

ІТТФ НАН України
м. Київ, вул. Булаховського, 2
(044) 424-25-27
basok@ittf.kiev.ua

